

INSTYTUT BADAŃ NAD GOSPODARKĄ RYNKOWĄ

Bohdan Wyznikiewicz

Giełda i gospodarka

Analiza makroekonomiczna

Wprowadzenie

Dziewięcioletni okres działania Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie skłania do podsumowania okresu, w którym nastąpiło odbudowanie rynku kapitałowego, jednej z najważniejszych instytucji gospodarki rynkowej. Punktów patrzenia na rynek kapitałowy, na osiąganie przez ten rynek dojrzałości i efektywności może być wiele. W tym opracowaniu analizowane są wzajemne powiązania, zależności i korzyści, jakie odnosi gospodarka z giełdy i jakie uzyskują z gospodarki uczestnicy rynku kapitałowego w Polsce. Analiza przeprowadzona jest z perspektywy makroekonomicznej.

Przedmiotem zainteresowania jest znaczenie giełdy w polskiej gospodarce, siła jej oddziaływania na gospodarkę, a także zależności między koniunkturą makroekonomiczną a koniunkturą giełdową. Przeprowadzone zostało też porównanie wyników finansowych spółek giełdowych z wynikami innych przedsiębiorstw w Polsce. Spółki notowane na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych uznawane są bowiem przez jednych za podmioty gospodarcze o parametrach efektywnościowych znacznie lepszych niż ma to miejsce przeciętnie w gospodarce, podczas gdy inni wyrażają opinie, że nie ma większych różnic w zachowaniach efektywnościowych obu rodzajów spółek. Oczekiwania uzyskiwania lepszych wyników przez spółki giełdowe mają uzasadnienie w fakcie spełniania wysokich wymogów kapitałowych i uzyskiwania odpowiednio korzystnych wskaźników efektywnościowych określanych przez Komisję Papierów Wartościowych i Giełd przy ubieganiu się o status spółek publicznych i dopuszczeniu do publicznego obrotu. Obowiązek regularnego ujawniania najważniejszych informacji z działalności wymusza na spółkach energiczne działania efektywnościowe w warunkach konkurencji na giełdzie z innymi spółkami.

Odniesienie najważniejszych parametrów gospodarczych spółek giełdowych do takich samych parametrów całej gospodarki napotyka na trudności, wynikające z braku bezpośrednio porównywalnych danych. Ogólnie dostępne dane statystyczne i informacje dotyczące spółek giełdowych zestawiane są w sposób na tyle odmienny, że zawężają możliwość porównań, a przy innych zmuszają do przyjmowania upraszczających założeń.

Koniunktura makroekonomiczna a koniunktura giełdowa

Panuje dość powszechna opinia, że znaczenie spółek giełdowych w gospodarce Polski nie jest na tyle duże, by istniała współzależność między koniunkturą makroekonomiczną a koniunkturą giełdową. Śledząc rozwój wydarzeń od początku działania GPW w roku 1991 do roku 1996 nie dało się stwierdzić istnienia ani jakiegokolwiek zależności korelacyjnej, ani związków przyczynowo-skutkowych między zmianami w gospodarce a zmianami na giełdzie. Po roku 1993 sytuacja kształtowała się w taki sposób, że stałemu wzrostowi gospodarczemu w warunkach dobrej lub bardzo dobrej koniunktury makroekonomicznej towarzyszyło dość istotne „falowanie” koniunktury giełdowej, co można tłumaczyć okresem zbierania doświadczeń przez giełdę lub osiągania przez nią dojrzałości. W okresie tym sytuacja makroekonomiczna nie miała istotniejszego wpływu na zmiany koniunktury giełdowej.

Sytuacja taka wynikała z dwóch zasadniczych przyczyn. Po pierwsze, liczba spółek giełdowych w pierwszej połowie lat 90. była nieznaczna. Po drugie, sektorowa struktura produkcji dóbr i usług spółek giełdowych odbiegała w sposób znaczący od sektorowej struktury gospodarki Polski. W składzie spółek giełdowych nadmiernie – w stosunku do całej gospodarki – reprezentowany był sektor bankowy, a niedostatecznie reprezentowany był przemysł, szczególnie sektor przemysłu ciężkiego i energetyki; brak było też znaczącej reprezentacji sektorów usługowych, takich jak transport, turystyka czy telekomunikacja.

W drugiej połowie lat 90. sytuacja zmieniła się zauważalnie. Na rynkach GPW notowanych było coraz więcej spółek, rozszerzała się też ich reprezentacja sektorowa, co w dużym przybliżeniu oznacza zbliżanie się struktury produkcyjnej spółek notowanych na giełdzie do struktury produkcji gospodarki narodowej. Między końcem roku 1995 a końcem roku 1999 liczba spółek notowanych na rynku podstawowym wzrosła z 53 do 120, a liczba spółek notowanych na rynku równoległym z 12 do 61. Spółki wchodzące na giełdę reprezentowały coraz więcej sektorów, rozszerzał się zwłaszcza sektor usług.

Zależność między zmianami koniunktury makroekonomicznej a koniunktury giełdowej poddaliśmy analizie w okresach kwartalnych. Zmiany koniunktury makroekonomicznej reprezentowane są przez tempo wzrostu produktu krajowego brutto wobec analogicznego kwartału poprzedniego roku¹⁾, a zmiany koniunktury giełdowej przez procentowy wzrost średniej wartości indeksu giełdowego WIG również w stosunku do kwartału z poprzedniego roku w latach 1995–1999.

Poniższy wykres jest graficzną ilustracją badanej zależności. Do roku 1995 nie pojawiła się zależność między tempem wzrostu PKB i WIG. Roczne tempo wzrostu PKB w roku 1995 wyniosło 7 procent i było najwyższe w ciągu dekady lat 90. Wskaźnik giełdowy WIG w tym okresie wzrastał po załamaniu z roku 1994 i w końcu roku 1995 osiągnął wartość zaledwie 7585,9 punktu.

W roku 1996 tempo wzrostu PKB i zmiany indeksu WIG wskazywały tendencję wzrostową. W latach 1997–1999 oba analizowane wskaźniki dość nieoczekiwanie wykazywały zbliżone tendencje, przy czym kwartalne zmiany średniej wartości indeksu WIG zachowywały się wyprzedzająco wobec kwartalnego tempa wzrostu PKB²⁾. Powstała zatem sytuacja, w której zmiany indeksu WIG zachowują się jak tak zwany barometr koniunktury. W krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo o rozbudowanym rynku kapitałowym jest to zjawisko stosunkowo częste.

Fakt stwierdzenia stosunkowo wyraźnych, wyprzedzających zmian indeksu WIG wobec rocznego tempa wzrostu PKB w kwartałach trzech kolejnych lat, nie oznacza jeszcze, że jest to trwała tendencja, która ma szansę pojawiania się również w przyszłości. Jest to

jednak zjawisko warte odnotowania i zasługujące na baczniejszą obserwację w przyszłości.

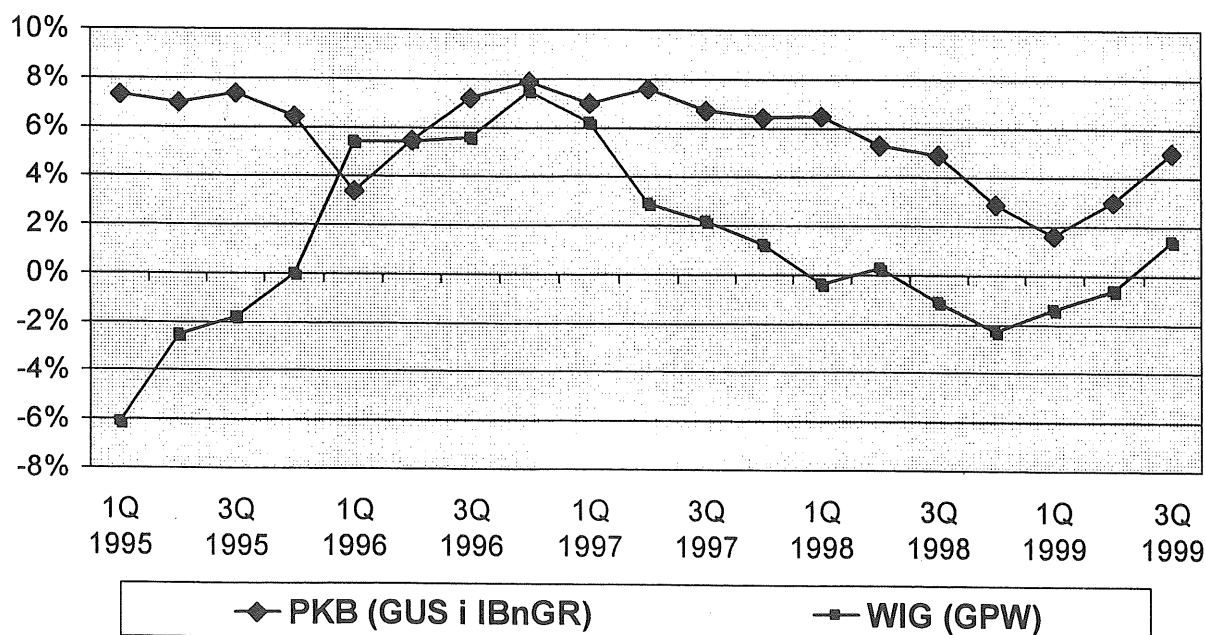
Wyjaśnienie stwierdzonej prawidłowości może być również takie, że zmiany zarówno koniunktury makroekonomicznej, jak i giełdowej w Polsce następują pod wpływem czynników zewnętrznych jako rezultat otwarcia gospodarki na świat. Zmiany PKB następują w wyniku zmian koniunktury makroekonomicznej w krajach Unii Europejskiej, zaś zmiany indeksu WIG są odzwierciedleniem tendencji na światowych giełdach papierów wartościowych. Jeżeli w gospodarce światowej istnieje związek między koniunkturą makroekonomiczną i koniunkturą giełdową, to można postawić tezę, że jest on „importowany” do Polski. W takim przypadku stwierdzona zależność nie jest rezultatem związków i powiązań giełdy i gospodarki na poziomie krajowych mechanizmów rynkowych.

Udział spółek giełdowych w gospodarce³⁾

Spółki giełdowe według stanu z 31 grudnia 1999 roku stanowiły zaledwie 0,7 procentu liczby przedsiębiorstw zatrudniających ponad 50 osób w przemyśle i 20 osób (duże przedsiębiorstwa) w innych działalnościach. Udział zatrudnionych w 181 spółkach giełdowych kształtował się na poziomie nieco ponad 3 proc. zatrudnienia w tej grupie przedsiębiorstw w roku 1998. Przychody netto spółek giełdowych systematycznie powiększały się w drugiej połowie lat 90. i osiągnęły ponad 10 proc. w roku 1999. Wynika to zarówno z przyrostu przychodów, jak i z faktu wchodzenia na giełdę nowych spółek.

Poniższe zestawienie przedstawia spółki giełdowe na tle grupy przedsiębiorstw, które są do nich podobne

Wzrost PKB i zmodyfikowanego WIG do kwartału poprzedniego roku

pod względem wielkości. Pominięcie w takim zestawieniu mniejszych przedsiębiorstw zatrudniających kilka czy kilkanaście osób wydaje się zasadne.

Tab. 1. Udziały spółek giełdowych w zbiorowości dużych przedsiębiorstw w latach 1995-1999 (w procentach)

	1995	1996	1997	1998	1999
Liczba przedsiębiorstw	0,3	0,3	0,5	0,6	0,7
Zatrudnienie	2,5	2,6	2,8	3,1	x
Przychody netto	5,1	5,0	5,9	8,0	10,1
Wynik finansowy brutto	13,0	12,5	23,0	41,0	65,8
Podatek dochodowy	9,6	9,3	19,6	27,0	31,0
Nakłady inwestycyjne	4,4	4,5	6,3	11,9	13,6

Źródło: Wyniki finansowe spółek giełdowych po IV kwartale 1999 roku, Notoria Serwis sp. z o.o., zeszyt 1/2000; Biuletyny Statystyczne GUS 1996-2000.

Udziały najważniejszych wielkości ekonomicznych w sposób jednoznaczny pokazują odmiennosc spółek giełdowych w porównaniu z innymi przedsiębiorstwami, szczególnie pod względem efektywności i skuteczności ekonomicznej. Świadczą o tym udziały w wynikach finansowych i podatku dochodowym dużych przedsiębiorstw przewyższające odpowiednie udziały w przychodach i w zatrudnieniu. Innymi słowy, spółki giełdowe osiągają znacznie większe zyski niż – średnio biorąc – inne przedsiębiorstwa.

Równie spektakularnie przedstawia się zestawienie wskaźników rentowności obrotu brutto i netto w spółkach giełdowych na tle przedsiębiorstw w całej gospodarce. Wskaźniki te są kilkakrotnie wyższe

Tab. 2. Wskaźniki rentowności obrotu spółek giełdowych i dużych przedsiębiorstw w latach 1997-1999 (w procentach)

	1997	1998	1999
Rentowność obrotu brutto			
Giełda - rentowność ważona*	18,8	11,1	17,0
Giełda ogółem	13,9	10,3	9,5
Gospodarka	3,6	2,0	1,5
Rentowność obrotu netto			
Giełda - rentowność ważona*	11,2	4,5	9,7
Giełda ogółem	8,6	5,7	6,0
Gospodarka	1,8	0,6	0,2

Źródło: Wyniki finansowe spółek giełdowych po IV kwartale 1999 roku, Notoria Serwis sp. z o.o., zeszyt 1/2000; Biuletyny Statystyczne GUS 1996-2000.

* Rentowność ważona wart. rynkową obliczona jest dla spółek rynku podstawowego.

w przypadku spółek giełdowych. W dużej mierze wynika to z faktu, że spółki giełdowe stosunkowo rzadko ponoszą straty na działalności, co w przypadku przedsiębiorstw pozostających poza giełdą jest zjawiskiem dość częstym.

Również korzystniej w spółkach giełdowych niż w dużych przedsiębiorstwach przedstawiają się przyrosty analizowanych wielkości w latach 1997-1999. Jest to tym bardziej warte podkreślenia, że spółkom giełdowym trudniej jest niż innym przedsiębiorstwom utrzymać wysoki przyrost przychodów i osiągać wysokie stopy zysku w dłuższych okresach.

Tab. 3. Dynamika wzrostu ważniejszych wielkości w dużych przedsiębiorstwach i w spółkach giełdowych w latach 1997-1999 w stosunku do roku poprzedniego (w procentach)

	1997	1998	1999
Dynamika przychodów netto			
Giełda - przychody ważne*	121,7	103,2	83,3
Giełda - przyrost średniego przychodu	38,6	21,3	32,0
Gospodarka	31,0	16,5	13,1
Dynamika zysku netto			
Giełda - zysk ważony*	143,0	14,0	46,0
Giełda - przyrost średniego zysku	43,8	-19,1	36,7
Gospodarka	41,4	-58,1	-64,2
Dynamika nakładów inwestycyjnych			
Giełda	27,3	82,5	20,1
Gospodarka	37,2	29,3	12,2

Źródło: Wyniki finansowe spółek giełdowych po IV kwartale 1999 roku, Notoria Serwis sp. z o.o., zeszyt 1/2000; Biuletyny Statystyczne GUS 1996-2000.

* Ważone wartością rynkową są wskaźniki dla spółek rynku podstawowego.

Warto zwrócić uwagę na bardzo wysoki przyrost nakładów inwestycyjnych w spółkach giełdowych. Jest to z jednej strony konsekwencja wysokiej zyskowności tych spółek, a z drugiej strony strategia przeznaczania znacznych środków na rozwój, co pozwala na osiąganie korzystnych wskaźników efektywnościowych również w przyszłych okresach.

Udział spółek giełdowych w PKB Polski

Najpopularniejszym, syntetycznym miernikiem znaczenia spółek giełdowych w gospodarce jest relacja ich wartości rynkowej do PKB. Wskaźnik ten jest dość niestabilny i może się zmieniać w dowolnym czasie w wyniku zmian koniunktury giełdowej i towarzyszącej tym zmianom cen akcji. Bardziej stabilnie zachowuje się alternatywny wskaźnik przedstawiający udział spółek giełdowych w tworzeniu produktu krajowego brutto. Informacje dostarczane w raportach spółek nie zawierają wszystkich niezbędnych danych, które umożliwiłyby przeprowadze-

nie precyzyjnych obliczeń z tego zakresu. Możliwe jest natomiast dokonanie obliczeń szacunkowych na podstawie informacji pośrednich.

Przeprowadzone szacunki wskazują, że udział w produkcji krajowym brutto Polski 181 spółek giełdowych notowanych na GPW w końcu grudnia 1999 roku znajdował się w przedziale między 15 a 17 procent. Bardziej precyzyjne obliczenia nie są możliwe z powodu braku informacji o kosztach działalności spółek giełdowych. W latach 1995 i 1996 udziały takie były szacowane na 3,4 i 4 procent.

Pozyskiwanie kapitału przez spółki giełdowe

Jednym z najważniejszych powodów uczestnictwa spółek w giełdzie papierów wartościowych jest możliwość pozyskiwania kapitału na rozwój w drodze emisji akcji. Poniższa tablica pokazuje relację środków uzyskiwanych przez spółki giełdowe z emisji akcji do wartości rzeczowych nakładów inwestycyjnych w całej gospodarce narodowej w latach 1995–1999.

Środki, pochodzące z emisji akcji, jakie znalazły się w dyspozycji spółek giełdowych w latach 1997–1999 i mogły być przeznaczone na inwestycje i rozwój nie przekroczyły w żadnym z tych lat wartości 4 mld złotych. Mimo że jest to pokaźna kwota, w relacji do wartości nakładów inwestycyjnych w dużych przedsiębior-

stwach nie stanowi ona pokaźnej wielkości. Również w relacji do udziałów spółek giełdowych w przychodach dużych przedsiębiorstw udział środków pozyskiwanych na giełdzie w wartości nakładów inwestycyjnych nie jest imponujący.

Tablica 1. przedstawia udział spółek giełdowych w inwestycjach dużych przedsiębiorstw. Z porównania ostatniego wiersza tablicy 1. z pierwszym wierszem tablicy 4. wynika, że w roku 1997 prawie całość środków uzyskanych z emisji akcji mogła być wykorzystana na inwestycje rzeczowe, a w latach 1998 i 1999 coraz mniejsza ich część. Świadczy to o tym, że spółki giełdowe w coraz większym stopniu finansują inwestycje z innych źródeł niż emisja akcji.

Spółki giełdowe w sektorach gospodarki

Spółki giełdowe wywodzą się z różnych działalności gospodarczych, jednak nie obejmują swym zasięgiem całej gospodarki. Tablica 5. pokazuje udział spółek giełdowych w latach 1997 i 1998 w 10 wybranych sektorach, w których spółki te prowadzą działalność. Sektory te reprezentowane są przez przedsiębiorstwa zatrudniające ponad 50 osób w przemyśle i ponad 20 osób w pozostałych działalnościach. Podział na sektory jest zgodny z klasyfikacją sektorową stosowaną przez GPW SA przy obliczaniu giełdowych indeksów sektorowych.

Największe znaczenie, zgodnie z oczekiwaniami, spółki giełdowe mają w sektorze bankowym oraz w przemyśle metalowym. Obecność takich spółek jest też zauważalna w przemyśle chemicznym i elektromaszynowym.

Zupełnie inna sytuacja ma miejsce w budownictwie i handlu. Działalność budowlana prowadzona jest w Polsce przez ponad 4 tysiące przedsiębiorstw zatrudniających ponad 20 osób. Obecność kilkunastu, nawet największych spółek budowlanych nie może przyczynić się do istotniejszego reprezentowania spółek budowlanych na giełdzie. Podobnie jest w handlu, gdzie liczba „dużych” firm przekracza 8 tysięcy.

W większości sektorów udziały spółek giełdowych w wyniku finansowym brutto i w nakładach inwestycyjnych są większe niż w przychodach. Ponownie

Tab. 4. Udział środków z emisji akcji spółek giełdowych w nakładach inwestycyjnych dużych przedsiębiorstw i całej gospodarki w latach 1997–1999 [(w procentach)]

	1997	1998	1999
Udział w inwestycjach dużych przedsiębiorstw	6,2	5,2	4,3
Udział w inwestycjach gospodarki narodowej	4,0	3,4	b.d.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych KPWiG i Biuletynów Statystycznych GUS.

Tab. 5. Udziały spółek giełdowych w sektorach gospodarki (w procentach)

	Zatrudnienie		Przychody		Wynik finansowy brutto		Nakłady inwestycyjne	
	1997	1998	1997	1998	1997	1998	1997	1998
Spożywczy	3,5	3,6	7,8	7,4	15,7	17,2	8,8	7,9
Lekki	2,5	2,4	4,7	4,6	7,1	x	8,0	8,9
Drzewny	2,5	3,0	5,8	4,8	8,1	x	19,8	7,9
Chemiczny	7,3	7,1	8,4	8,2	14,9	16,7	12,7	11,0
Elektromaszynowy	4,1	4,1	6,6	6,8	5,2	13,0	9,4	11,3
Metalowy	8,1	7,6	20,2	24,6	x	x	23,1	26,8
Bankowy	14,4	14,9	21,4	25,0	41,4	57,4	17,3	17,9
Ubezpieczeniowy	x	x	1,6	2,7	x	x	x	x
Handel	0,1	0,2	0,2	0,9	0,5	2,6	0,5	x
Budownictwo	2,0	2,5	7,8	9,7	12,1	14,5	4,5	4,2

Źródło: Wyniki finansowe spółek giełdowych po IV kwartale 1999 roku, Notoria Serwis sp. z o.o., zeszyt 1/2000; Biuletyn Statystyczne GUS 1996–2000.

świadczy to o większej efektywności ekonomicznej spółek giełdowych niż przedsiębiorstw pozostających poza giełdą.

Podsumowanie

Analiza przeprowadzona z perspektywy makroekonomicznej jednoznacznie wskazuje na wzajemne korzyści z działania rynku kapitałowego dla giełdy i gospodarki. Spółki notowane na giełdzie wykazują lepszą efektywność i skuteczność gospodarczą niż przedsiębiorstwa spoza giełdy. Pokazują to jednoznacznie wskaźniki dynamiki i efektywności gospodarowania. Spółki giełdowe wykazują większą skłonność do inwestowania niż przedsiębiorstwa spoza giełdy, chociaż wykorzystują one możliwości pozyskiwania kapitałów na rynku kapitałowym w ograniczonym zakresie. Fakty te upoważniają do stwierdzenia, że giełda prowadzi do racjonalnej alokacji kapitału w stopniu praktycznie nieosiągalnym bez korzystania z jej mechanizmów.

Korzyści gospodarki wyrażają się także w nadawaniu jej większej dynamiki przez szybko rozwijające się spółki giełdowe. Rozszerzanie listy sektorów reprezentowanych na GPW przyczynia się do poszerzenia obszarów działania pozytywnych impulsów wzrosto-

wych, efektywnościowych i alokacyjnych płynących z rynków kapitałowych.

Zidentyfikowana i opisana w opracowaniu zależność między zmianami koniunktury giełdowej i koniunktury makroekonomicznej świadczy o dojrzwaniu mechanizmów gospodarki rynkowej w Polsce. Ponadto umożliwia ona przeprowadzanie potrzebnych i ważnych analiz makroekonomicznych o charakterze diagnostycznym i prognostycznym.

Bohdan Wyznikiewicz

PRZYPISY

- ¹⁾ Z uwagi na krótki szereg czasowy danych dla kwartalnego PKB w Polsce, nie jest możliwe wyrównanie tego szeregu przez eliminację wahań sezonowych, roczną zmianę PKB określa się zatem jako zmianę wolumenu PKB wobec analogicznego kwartału poprzedniego roku.
- ²⁾ W latach 1996-1999 stwierdzona została istotna statystycznie zależność przyczynowa w sensie Grangera między zmianą indeksu WIG a tempem wzrostu PKB.
- ³⁾ W referacie wykorzystane zostały wyniki obliczeń dla lat 1995 i 1996 przedstawione w opracowaniu autora „**Spółki giełdowe na tle gospodarki**” z 1997 r. na zlecenie Stowarzyszenia Klub Emitenta.

Autor jest wiceprezesem i dyrektorem Oddziału Warszawskiego Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową.

Witold Kwaśnicki

Historia myśli liberalnej

Wolność

Własność

Odpowiedzialność

Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000

Jest to niezwykle interesująca książka, w której autor przedstawia zarówno rozwój myśli liberalnej w perspektywie historycznej, jak i powiązanie idei wolności oraz własności prywatnej z zagadnieniami gospodarczymi i prawnymi.

Nowatorskie jest rozważanie problematyki rozwoju gospodarczego z uwzględnieniem idei zachodniego liberalizmu i wschodniego (chińskiego) taoizmu.

Liberalizm jest elementem zarówno wizerunku świata, jak i wizerunku społeczeństwa, a jego przeja-

wy są najbardziej widoczne w sposobach gospodarowania. W okresie transformacji społeczeństwa polskiego warto zapoznać się z rozwojem myśli liberalnej oraz ideami liberalizacji współczesnych systemów społeczno-gospodarczych.

Publikacja, ze względu na przystępny język oraz interdyscyplinarne ujęcie problematyki, przeznaczona jest dla szerokiego kręgu Czytelników. Szczególnie jednak polecamy ją studentom kierunków ekonomicznych i słuchaczy szkół biznesu.